

Зорана Симић

У ЧАРОБНОЈ ЈАМИ

I'm a failed poet. Maybe every novelist wants to write poetry first, finds he can't, and then tries the short story, which is the most demanding form after poetry. And, failing at that, only then does he take up novel writing.

Вилијам Фокнер

There is poetry as soon as we realize that we possess nothing.

Џон Кејџ

*The desire to be loved
is the last illusion:
Give it up and
you will be free.*

Маргарет Атвуд

Повремено је добро присетити се разлога због којих смо ту где јесмо – окружени речима чије се узајамне *ијре* одвијају по правилима која измичу логици свакидашњих (зло)употреба, отужно препознатљивих конвенција, ограничења и очекивања. У уметничкој оптици, темељна колизија, непремостив јаз између модерног субјекта (у свету) и света (у њему) остају простор игре која је увек већ осујећена, али која својим значењским раскошем барем пркоси судијама. Модерна је то, и подједнако стара прича. Стално изнова, она искрсава у свим замисливим облицима и костимима, кад год се искрено говори о креативности и њеним неслућеним могућностима, о музици, плесу, сликама у речима, речима као музици, плесу и/или сликама. Прича је стара колико и свет (као позорница), а свет данас и даље истински измучен, исцрпљен и похабан, „потребно му је прање и целонедељни предах”, недеља непословања и искорак из свепрожимајућег глиба лажи и отуђења. Или: преко му је потребна топла купка и најмање седам дана окрепљујућег одмора.

„The world needs a wash and a week s rest.” Тако гласи стих В. Х. Одна на који се овде алудира. Могао је то да буде и неки други стих, а не овај из Одновог доба (*Age of Anxiety*, 1947). Он се, међутим, намеће као фина прологомена за говор о читалачком свету Чарлса Симића, песника, есејисте, преводиоца, тумача уметности и књижевности, лирике и сликарства пре свега, рођеног у (освит) *гоба сџрејњи* (9. мај 1938), који није раздвајао ове домене свог рада, баш као што није сувише строго раздвајао ни медије, механизме и модусе уметничког изражавања, креативности, а чији је рад управо стога креативан и подстицајан. Искуство читања есеја Чарлса Симића током целонедељног одмора, у августу 2023. године, години његове смрти, болно је и окрепљујуће у исти мах. Оно подсећа на разлоге због којих смо ту где јесмо *сами*, водећи до најизазовнијих суочавања с истинама и губитком илузија: „Свеколика уметност бави се тим немогућим стањем. У томе је њена фатална драж”, рећи ће

Симић у есеју „Фрулаш у јама”¹ закључујући да су уметници „Орфеји Новог света” који „из свог проклетства извлаче најбоље могуће”. „Сви смо ми на дну наших приватних јама.”

Нема у томе нимало мистике, изузев оне кључне – мистике визије, талента. Нема површинске патетике, демонстрација (интерпретативне) моћи, реторичких разбацивања. Посреди није анахрона романтичарска интервенција, олако посезање за митским обрасцима или култом уклетог уметника, премда се у есејистичком опусу Чарлса Симића лако може набасати, на пример, на име Франсиска Гоје или Вилијама Блејка, као, понекад, и на појам/епитет генија, утолико што је реч о читаоцу који се радује таленту чак и кад се пред њим осећа мајушно, и који се не труди да оспори и *демистификује* визију другога. Симић је *могеран чиишалац*, довољно свестан субјективности (и) света свог сопственог доба, упознат с апоријама савременог (интимног) „немогућег стања”; осетљив, духовит и благ читалац, уз то, који одабраним феноменима прилази као што се прилази бићима која нас зачуђују, задивљују и разнежују у исти мах (Бошове слике или поједине песме Луиз Глик индикативан су пандан), покушавајући да допре до њихових слојева свим својим спознајним капацитетима, укључујући и оне афективне (отуда *импресионизам*), ситуирајући их с лакоћом у широк, импресиван спектар алузија и асоцијација, али не размећући се по сваку цену ерудицијом и не робујући сопственим премисама; избирљив, у одабиру најчешће бескомпромисан, свестан да је и сама селекција већ став, али нужно добронамеран. Симићева билингвална ауторска позиција, номадски динамична биографија, сенче његове сажете, а неисцрпне приче о поезији као активној самоћи и самоћи као поезији – несаничкој, не и несањалачкој – на особен начин. Основа, међутим, остаје неуздрана: „(приватна) јама”.

Пре тридесетак година у Њујорку сам до касно у ноћ виленио слушајући на радију монологе Џима Шейарда. Имао је шоу с много занимљивих прича и мало музике. Једне ноћи испричао је додужу причу, коју још памтим, о свештом ритуалу неког амазонског племена. Гласила је, оштрилике, овако:

Некада давно, сваке седме године чланови овог забијног племена ископали би дубоку рупу у прашуми и у њу сисушили свој најбоље фрулаша: с мало воде, без хране и моћносћи да се из ње извуче. Поштом би се припадници племена поздравили с њим и оишли да се никад не враће. После седам дана фрулаш би, седећи скривених ноћу у дну јаме, почео да свира. Разуме се, нико од његових сајлеменика није та могао чуши, али бојови јесу, и у шоме је била ствар.

Седам дана *нејословања* Шепардовога/Симићевог фрулаша уједно је недеља иницијације у смрт. Чарлса Симића, међутим, не занима, барем не превасходно, контекстуално упориште мита и појединачног ритуала, особена микроисторија „неког амазонског племена”, питање у које то богове, у какав облик загробног живота припадници племенске заједнице верују, или с којим заправо побудама они у јаму спуштају фрулаша. Њега интригира начелна антрополошка свест о смртности и о

¹ Сви цитати из есеја о којима ће бити речи у овом тексту дати су у преводу Весне Рогановић у: Simić, Č. (2021). *Anđeli na žici za veš*. Beograd: Arhipelag.

тишини као о предуслову стварања – живота, звука, а, ко зна, можда и бескраја; изолован и неприступачан положај појединца чији је ултимативни позив, ултимативни посао креативност (у питању је „најбољи фрулаш” и стога се управо од њега очекује највећа жртва – њему се указује највећа почаст, такав је резон примитивног братства); место које је увек-већ унутра, до ког се тешко стиже и из ког наизглед нема излаза, оно место које измиче чулима „саплеменика”. Чарлс Симић читаву уметност о којој се опредељује да пише третира, другим речима, као својеврсну нехотичну симфонију осамљених, одбачених и забачених гласова, оних који допиру са самог „дна приватних јама”, док *глас* стиче вредност у оној мери у којој тој симфонији успева да допринесе *сам/-а*.

„Симфонија треба да буде као прича. Симфонија треба да садржи све”, чувене су речи Густава Малера. Чарлс Симић, у есеју „Муке с поезијом”, овако поентира: „Добра поезија никад није скретала од свог циља – да буде неисцрпан извор парадокса о уметности и људској ситуацији.” Можда би рекао и следеће: кад си на дну (приватне) јаме, не преостаје ти ништа осим да ствараш, и та креација треба да буде оно што ни најбоље осмишљена, диригована прича не би могла, треба да обухвати све, јер иначе није поезија, и сасвим је неважно да ли се та поезија одвија у облику слике, звука, речи или плеса, неважно је да ли тонови завиде језику или обратно, да ли су слике те које стреме стиховима или се пак слике равнају према сликама, важно је да је креативност што тоталнија. „Велика мана поезије, или једна од њених врхунских чари, зависно од ваших гледишта, јесте да жели да обухвати све. При хладној светлости разума, немогуће је писати поезију”, речи су Чарлса Симића, и оно што њега ултимативно занима јесте управо улазак у топло, искорак из „хладне светлости разума”. Утолико мање изненађује привилеговање Боша, Гоје, Блејка, или пак Луиз Глик – чији штимунг Симић, можда и пренаглашено, описује као „мрачан”. Отуда, такође, и инспиративно читање слика Одилона Редона, осебујног колорита који као да жели да прикрије, али не и подрије дубину фрагилних, наизглед безбрижних цветова. („Бити цвет, дубоко је / Одговорно”, пише Емили Дикинсон, на чију неприкосновеност Симић рачуна.)

Отуда, такође, и афирмисање поезије Елизабет Бишоп, ауторке која је неколицином стихова успела да уобличи и расплеше читаву „уметност губитка”: „Изгубила сам два града, дивна. И, авај, / нека царства која су ми припадала, две реке, континент. / Недостају ми, али није то био света крај.” Симића занима силазак у таму у којој се открива неочекивано *сџваран свеиџ сабласџи* или *сџбласни свеиџ сџварносџи*, сама срж авангардности/модерности феномена који датирају из различитих књижевноисторијских периода, непрестано се опирајући редукцији „пуританских хроничара” (тако се он сам изражава), непокорени стваралачки потенцијал онога што је наизглед мртво (а ниједан написани текст није мртав јер, ако ништа друго, заувек памти телесно присуство, настајање свог аутора – почетног и крајњег имплицитног читаоца – који нестаје у сусрету с оним *реалним*), потенцијал дослуха с боговима, ко год они били и без обзира на то да ли их има. „И у томе је (била) ствар.”

„Песника покреће чежња за истином.” То је став Чарлса Симића. И то је важан став. Биће које ствара јесте биће које чезне. Чежња је покретач. Чак и уколико разгрнемо слојеве уобичајеног значења ове речи, уколико се вратимо њеним архаичним наносима, не губи се ништа управо зато што је губитак неминован: *чезнући* је исто што и *ишчезаваши*. То је истина која се, ма колики призвук клишеа носила, заправо често превидља или заборавља. И то је болна истина која може да (се) плеше. Чак и да се смеје. Песник је биће које се креће тако што ишчезава. Биће које својим плесом увек изнова лоцира облик губитка. „С места се нисам померио / Али ту више нисам [...] С места се нисам померио / Али сам већ далеко / Тешко да ће ме стићи”, речима једног од Симићевих дражних песника, Васка Попе. „Тајна жеља поезије је да заустави време”, каже сам Симић; међутим, та могућност је илузорна. Стварање је пак перманентно одбацавање илузија. Оно што ствара чезне, ишчезава, креће се у правцу *истине*. Симић прецизира да „постоји истина која се види отвореним очима, као и она која се види затвореним очима. Често се оне не препознају кад се сретну”. И њега занимају могућа места њихових сусрета, (не)препознавања, плесних дотицаја. То је топос у његовим есејима: „[...] у доброј песми, песник који је саставио те стихове нестаје како би песник-читалац могао да постоји. То ја неког потпуног незнанца, рецимо, древног Кинеза, обраћа нам се из најскровитијег кутка у нама и ми се одушевљавамо” („Муке с поезијом”).

Док чита, Симић трага, дакле, за трансформативним сусретима истина које се виде отвореним, односно затвореним очима. Утолико провокативније постаје његово *модерно (по)сећање на Орфеја*. Ако су и уметници и уметнице о којима Симић пише „*Орфеји Новог света*”, шта је с *Еуридикама*? Рекло би се да *Еуридика* у истом том свету нема. Симић се не заноси илузијом да на дну (приватних) јама неко ко није ја уопште чека, и управо је зато он модеран читалац. *Еуридика* нема чак ни онда када Марина Цветајева, још једна песникиња којој је Чарлс Симић наклоњен, покушава да се у име *Еуридика* обрати *Орфејима*: „Не треба Орфеј да слази до Еуридике, / Ни сестре да узнемирују браћа”.² Односно, једино на шта се *Орфеј*, био он оличен у Марини Цветајевој или, примера ради, Рилкеу, данас може освртати – јесте управо мит. Прича која, нажалост или на срећу, „у зависности од ваших гледишта”, тежи да обухвати све, а која, самим тим, у тежњи ка истини, меморише читав низ неспоразума. *Еуридика* је први камен спотицања и последња илузија на путу ма ког бића које ствара. У тачки у којој та илузија ишчезава, оној тачки у којој се једна иста истина види и отвореним и затвореним очима, започиње слобода – аутентичност стварања ја.

*

Чарлс Симић верује у аутентичност. Он верује у креативне појединце, у песника-читаоца, у читаоца-песника. И верује у отвореност света. „Надреалисти су интуитивно осећали да стварање света није завршено. Хаос који се исказао кроз стварање античког мита још није изрекао коначну реч. Случај је и даље једна од манифестација космичке мистерије. Друга је математика. Распети смо у страху

² Злата Коцић, прев.

између слободе и нужности. Будућност је заувек отворена игра *Cadavre Exquis* („Мала ескимска Венера“).

Симићев поглед на уметност у великој је мери елиотовски. Као и свако друго, и такво *ілегитимне* подлеже сопственим ограничењима. На њих се већ интензивно указивало: с Елиотовом концепцијом традиције (и индивидуалног талента) полемисало се, што имплицитно, што експлицитно, током читавог двадесетог века, а полемисе се, уосталом, и данас. Питања која Чарлс Симић занемарује посежући за Шепардовом причом о чаробном фрулашу нису безначајна. То су питања којима се разне дисциплине, а на првом месту антропологија, увелико баве, инспиративно и темељно одговарајући на старе приче новим причама. Ипак, дубина и сувереност Симићевог читалачког ангажмана, упоредо са сведеношћу и непретенциозношћу ауторског поступка, не остављају превише простора за критике, за побуну која не би била усиљена и неуверљива. Оне једноставно позивају на ужитак. И на учење кроз ужитак. Могао би се бранити став да је Чарлс Симић најкреативнији управо када чита, кад постаје читалац-песник. А свет би без таквих читалаца био лишен поетског, било да је визура кроз коју га/је посматрамо елиотовска или антиелиотовска.

„Можда је задатак поезије да из олупина религиозних, филозофских и политичких система спасе трачак аутентичног“, сугерише Чарлс Симић. И то је не само модерна већ и авангардна позиција. Све док се она заступа, читање и писање имају смисла. Макар је заступало једно једино ја. „Песма је место где песничко ја помоћу визионарске алхемије постаје огледало свих нас“, заострава Симић став. Мотив „визионарске алхемије“ такође је један од његових читалачких/есејистичких топоса. Нужан предуслов стварања јесте *имагинација*. Имагинација која и коју стварност (продубљено схваћеног личног искуства) не оповргава. Довољна је и блага малодушност да би се у таквом ставу ишчитала елитистичка или малограђанска тлапња. Ипак, рекло би се да Чарлса Симића таква ишчитавања, ако их је и било, нису претерано узнемиравала. У тачки у којој престаје чежња за трачком аутентичности, поезија се повлачи у други план, ишчезава. И то није у контрадикцији с перманентним губитком илузија који се одиграва у стваралачком ја. У томе је највећа узалудност креативности; и губитак и добитак. Њена „фатална драж“. Нема *Еуридика* које увек-већ нису Орфеј сам, и нема *Орфеја* који увек-већ нису Еуридика. Сама.

*

The world needs a wash and a week's rest. Тако гласи стих В. Х. Одна. Стих је наизглед једноставан. Припада целини *Доба стирејњи* из које је у овој прилици истргнут. Ипак, он заиста обухвата све(т). Толико да целина, по потреби, може да постане и занемарљива. Својом резолутном ненаметљивошћу, овај стих позива читаоца да изнесе истину о њему – о стиху као и о свету – која се види и отвореним и затвореним очима. Свету је потребно прање и целонедељни одмор. Толико нам песник саопштава. Свет је измучен, исцрпљен и похабан. Постао је попут машине, а некада је био тело, беба. Треба му пауза. Да би могао да настави, свету је неопходна бањска рехабилитација, целонедељни предах од дугог, а изнурујућег пословања, за свет је

драгоценно да се посвети себи и да у себи, макар и на „дну своје приватне јаме”, пронађе слушаоца и саговорника, не би ли тако могао да размисли и о исправности и о целисходности пословања, о могућим променама, даљим корацима. Ништа од тога песник у овом стиху не прецизира. Или: свет је одвајкада и заувек погрешан, обична мрцина, беживотна машина, зао и одуран, ружан и кужан, бедан и јадан, непоправљив, недостојан; треба га покорити, жртвовати зарад ма ког циља, треба га докраја уништити, према њему бити немилосрдан, рибати га док не постане сасвим испран, потпуна олупина. Ни то песник не прецизира. Или, чак: свет није диван и зато заслужује крај. Или, чак (чак!): свет је диван и зато заслужује крај. Ништа од тога није *йорука* истргнутог стиха. В. Х. Одн тај стих једноставно пише чежњу за истином и пушта да истина заживи у чежњи читаоца. Чарлс Симић био је читалац чија је чежња оставила траг. „Трачак аутентичног” у олупинама. Читање његових есеја у августу 2023. године, у месецу који уме да буде суровији од априла, болно је и окрепљујуће у исти мах. Неспоразум је неизбежан. Историја писања и читања јесте историја неспоразума. Понекад се, међутим, истине сусретну. И истине могу да плешу. Поезија: заиста би било будаласто тражити ишта чаробније од тога.